

УДК 94(477)

Коляда І.,

доктор історичних наук, професор, факультет історичної освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), kolyada.i.a.1968@gmail.com

Жилінкова І.,

доктор історичних наук, професор, факультет української філології та літературної творчості ім. А. Малишка, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), kolyada.i.a.1968@gmail.com

**Київський цивільний губернатор
Олексій Миколайович Ігнат'єв
у роки Великої війни (1915–1917 рр.):
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ**

У контексті проблематики досліджень у сучасній українській історіографії щодо функціонування імперських місцевих органів влади в українських губерніях у складі Російської імперії та ролі вищих чиновників, представників імперської влади у реалізації ними завдань внутрішньої політики висвітлено й проаналізовано етапи життєвого шляху та службової кар'єри останнього київського цивільного губернатора О. М. Ігнат'єва, перебування при владі якого припало на період Першої світової війни та початок розгортання Української національно-демократичної революції. Авторами вперше розкрито процес передачі в Україні влади від царських сановників до органів влади, які перебіла на себе владні повноваження після падіння самодержавства в Росії.

Ключові слова: регіоналістика, імперська адміністрація, київський цивільний губернатор, Київська губернія, київська губернська земська управа, революційна влада, адміністративна діяльність.

Аналіз досвіду та методів місцевого управління, в умовах проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи і політики децентралізації набуває є особливо актуальною для сьогодення. Дослідження життя та діяльності вищих імперських чиновників Російської імперії – цивільних губернаторів – безпосередніх представників імператора та провідників самодержавної політики у національних регіонах імперії обумовлює актуальність нашого дослідження. Дослідження постаті останнього київського цивільного губернатора, представника графського роду Олексія Миколайовича Ігнат'єва, у цьому контексті є науково обґрунтованою проблемою.

У сучасній українській історичній науці проблема ролі місцевих чиновників, представників імперської влади на місця в контексті функціонування імперських місцевих органів влади в українських губерніях у складі Російської імперії присвячено дослідження: М. Бармак [1; 2], І. Коляди [8], Д. Ніколайчука [13], В. Шандри [20]. Питання взаємин імперських сановників та представників української національної інтелігенції розглянуто у роботах І. Коляди [9], Ю. Коляди [9], В. Гудими [3], Д. Ніколайчука [12]. Діяльність імперських чиновників вищого рангу розкривають В. Желізняк [5], І. Коляда [7], О. Маркевич [10, 11], Д. Ніколайчук [14], А. Скрипник [17]).

Метою дослідження є спроба висвітлення життєвого шляху та аналізу службової діяльності київського цивільного губернатора О. М. Ігнат'єва.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в спробі висвітлити основні етапи життя та діяльності київського цивільного губернатора Олексія Миколайовича Ігнат'єва.

Олексій Миколайович Ігнат'єв народився 28 липня 1874 р. і походив із відомого графського роду Ігнат'євих.

Батько – Микола Павлович Ігнат'єв був послом Російської імперії у Китаї (1859–1861 рр.), Османській імперії (1864–1877 рр.), міністром державного майна (1881 р.), міністром внутрішніх справ (1881–1882 рр.) [15, с. 377–380]. Мати – князівна Катерина Леонідівна Голіцина. Брат Олексія Миколайовича – Павло Миколайович Ігнат'єв також займав посаду київського цивільного губернатора (1907–1909 рр.), міністра народної освіти (1915–1916 рр.) [22, с. 266–268].

Навчався О. Ігнат'єв на юридичному факультеті Санкт-Петербурзького університету. 25 червня 1897 р. розпочинає службу у міністерстві закордонних справ (Перший (Азіатський) департамент), а 24 січня 1899 р. затверджено у чині колезького секретаря (10 клас). 29 березня 1900 р. О. Ігнат'єва наказом №8 по міністерству іноземних справ призначено позаштатним чиновником при посольстві Російської імперії у Римі. 28 листопада 1900 р. О. Ігнат'єву присвоєно наступний класний чин – титулярного радника (9 клас). 6 грудня 1901 р. молодий чиновник міністерства внутрішніх справ (27 років) отримав придворний чин – камер-юнкера, що засвідчувало високу довіру імператора до Олексія Павловича. Наказом по міністерству іноземних справ №10 від 20 квітня 1902 р. його призначають другим секретарем російської дипломатичної місії у Бухаресті. У 1902 р. О. Ігнат'єв полишає дипломатичну службу й наказом київського, подільського та волинського генерал-губернатора №41 від 26 листопада 1902 р. був призначений уманським повітовим головою дворянства [4, арк. 163в–173в].

20 червня 1903 р. присвоєно чин колезького асесора (8 клас).

1 квітня 1905 р. призначено почесним мировим суддею Уманського округу.

6 січня 1907 р. згідно резолюції київського та галицького митрополита Флавіана його було затверджено почесним членом Уманського повітового відділення Київської єпархіальної ради училищ.

1 квітня 1908 р. – вдруге призначено почесним мировим суддею Уманського округу.

20 червня 1908 р. – присвоєно чин надвірного радника (7 клас).

4 жовтня 1908 р. – іменним імператорським указом О. Ігнат'єва було призначено рязанським віце-губернатором. Варто відмітити, що посада віце-губернатора відповідала чину 5 класу – статського радника, при цьому одночасно він був церемоніймейстером (з 6 грудня 1903 р.) й маючи особисту прихильність імператора О. Ігнат'єв міг претендувати на зайняття такої високої посади у чиновницькій ієрархії Російської імперії – як віце-губернатора [4, арк. 163в–173в].

14 вересня 1909 р. О. Ігнат'єва переведено віце-губернатором у Подільську губернію.

20 червня 1911 р. – присвоєно чин колезького радника (6 клас).

30 серпня 1911 р. – присвоєно один із вищих придворних чинів – церемоніймейстера.

11 вересня 1911 р. – він вже в.о. подільського цивільного губернатора, а 6 грудня 1912 р. затверджений на цій посаді.

22 серпня 1915 р. – Олексія Миколайовича Ігнат'єва іменним імператорським указом призначено київським цивільним губернатором [18, арк. 3].

Таким чином, до призначення на посаду київського цивільного губернатора О. Ігнат'єв здобув значний досвід адміністративної діяльності у різних відомствах: від посад у дипломатичних місіях до посад у органах місцевого самоврядування й губернській адміністрації (аташе посольства в Константинополі (1897), прапорщик Преображенського полку (1898), аташе посольства в Римі, камергер (1901), церемоніймейстер (1903), уманський повітовий предводитель дворянства (1902–1908), рязанський віце-губернатор (1908–1909), подільський віце-губернатор (1909–1911), подільський цивільний губернатор (1911–1915)), що дозволило йому посісти одну з ключових посад в одній найбільш важливій губернії, не тільки у воєнно-стратегічному, а й політичному контексті [4, арк. 13–14].

Саме О. Ігнат'єв був останнім київським цивільним губернатором, який у березні 1917 р. передав свої повноваження революційній владі. 16 березня О. Ігнат'єв телеграфував до міністерства внутрішніх справ у Петроград: «У Києві... до цього часу спокій не порушувався. Населення спокійне. Робітники продовжують свою працю. [На] зборах представників громадських [і] професійних, робітничих організацій, що відбулися першого березня (14 березня з а новим стилем – М. К.) [в] міській думі, вироблено відозву [до] населення з закликм зберегти спокій. Її опубліковано сьогодні разом з оголошенням головного начальника військового округу. [На] сходинах [у] вищих навчальних закладах також винесено резолюції зберегти спокій» [6, с. 210]. 19 березня (7 березня) 1917 р. О. Ігнат'єв, розуміючи всю складність ситуації, що склалась в країні в умовах зречення імператора від влади та перебирання Державною думою на себе всієї повноти владних повноважень і відповідальності за долю країни й прагнучи уникнути будь-якого насильства, без будь-яких вагань, цілком усвідомлюючи наслідки своїх дій, розуміючи усю складність ситуації, що складалась в умовах наростаючої революції, передав свої повноваження як головного адміністратора Київської губернії голові київської губернської земської управи М. Суковкіну.

Після від'їзду з Києва О. Ігнат'єв 16 травня 1917 р. був призначений уповноваженим (представником) Російського Червоного Хреста у Румунії [4, арк. 24]. Пізніше перебував у складі білогвардійських частин генерала М. Юденича, після поразки промонархічного антибільшовицької опозиції емігрував до Франції, де пізніше у своїй оселі організував російський культурний центр з діючим православним храмом [16, с. 235].

Висновки та перспективи дослідження. У контексті нашого дослідження подальшої розробки й аналізу потребують проблеми родоvodu, ролі родини у дитячому вихованні, психологічний портрет останнього київського губернатора, адміністративна діяльність О. Ігнат'єва.

Список використаних джерел

1. Бармак, М., 2006. 'Державна служба в Російській імперії: правові основи формування та функціонування корпусу цивільних службовців (XVIII – перша половина XIX ст.)', Тернопіль, 288 с.
2. Бармак, М., 2007. 'Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)', Тернопіль, 512 с.
3. Гудима, В., 2018. 'Штрихи до портрету кирило-мефодіївця: маловідомі сторінки біографії Т. Шевченка (за «Записками Петра

Дмитровича Селецького)», *Історіографічні дослідження в Україні: збірник наукових праць*, №28, с.161–181.

4. 'Державний архів Київської області', Ф.1, Оп.315, Спр.250, 37 арк.
5. Желізняк, В., 2012. 'Особливості взаємовідносин дворянського зібрання та губернатора у Волинській губернії кінця XVIII – початку XIX ст.', *Україна-Європа-Світ: міжнар. зб. наук. праць. Сер. Історія, міжнародні відносини*, Вип.10, с.438–442.
6. Ковальчук, М. 'Любнева революція 1917 р. у Києві', *Збірник наукових праць НДІУ*, Т.21, с.207–217.
7. Коляда, І., 2013. 'Тимофій Флоринський – імперський анти-українофільський інтелектуал-цензор', *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, №22, с.413–424.
8. Коляда, І., 2012. 'Цензурна політика російського самодержавства в «українському питанні» (до історії відносин М. Коцюбинського з органами цензури)', *Український історичний журнал*, №2, с.58–72.
9. Коляда, І., Коляда, Ю., Гудима, В., 2018. 'Як Тарас Шевченко не став лібретистом: маловідомі сторінки біографії Кобзаря', *Історія в рідній школі*, №4, с.31–36.
10. Маркевич, О., 2012. 'Волинський губернатор і генерал-губернатор у взаємодії та протиріччях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)', *Гуржійські історичні читання: [зб. наук. пр.]. Вип.5 / НАН України, Ін-т історії України НАН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького*, с.201–204.
11. Маркевич, О., 2011. 'Феномен М. І. Комбурлея або хроніка правління волинського губернатора', *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, Вип.19, с.59–72.
12. Ніколайчук, Д., 2016. 'Київський цивільний губернатор П. Гессе та Т. Шевченко: до історії взаємин', *Вісник аграрної історії*, №15, с.17–28.
13. Ніколайчук, Д., 2017. 'Київський цивільний губернатор у системі російського імперського управління в Україні (1860–ті – 1917 рр.)', *Вісник аграрної історії*, №21–22, с.48–63.
14. Ніколайчук, Д., 2017. 'Соціо професійний портрет київських цивільних губернаторів (друга половина XIX – початок XX ст.)', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашикевич, К.: «Видавництво «Гілея»*, Вип.124 (9), с.20–25.
15. 'Русский биографический словарь: в 20 т. Т.7: Евгений – Ищенко', 1999, Сост. П. Каллиников, И. Корнеева, М.: *ТЕРРА-Книжный клуб*, 544 с.
16. 'Русское зарубежье во Франции: 1919–2000: Биографический словарь: В трёх томах', 2008, Под общей ред. Л. Мнухина, М. Авриль, В. Лосской, М.: Наука: *Дом-музей Марины Цветаевой*, Т.1. А–К, 796 с.
17. Скрипник, А., 2004. 'Подільський губернатор О. О. Ейлер. Спроба історичного аналізу його діяльності', *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, К.: *Вид-во Інституту історії України НАНУ*, Вип. VII, с.247–256.
18. 'Центральний державний історичний архів України у м. Києві', Ф.848, Оп.1, Спр.7, 4 арк.
19. Там само, Спр.27, 8 арк.
20. Шандра, В., 2005. 'Генерал-губернаторства в Україні: XIX – поч. XX ст.', К.: *Інститут історії України*, 427 с.
21. Шандра, В., 2013. 'Долання кадрового дефіциту під час ліберальних реформ 1860–1870-х рр.: особливості українських губерній Російської імперії', *Український історичний журнал*, К.: *ТОВ «Імекс-ЛТД»*, №6, с.92–111.
22. Шилов, Д., 2001. 'Государственные деятели Российской империи. Главы высших и центральных учреждений. 1802–1917 гг. Биографический справочник', СПб., 830 с.

References

1. Barmak, M., 2006. 'Derzhavna sluzhba v Rosijs'kij imperii': pravovi osnovy formuvannja ta funkcionuvannja korpusu civil'nyh sluzhbovciv (XVIII – persha polovyna XIX st.) (Public Service in the Russian Empire: Legal Basis for the Formation and Functioning of the Corps of Civil Servants (XVIII – first half of the XIX century))', Ternopil', 288 s.
2. Barmak, M., 2007. 'Formuvannja vladnyh instytucij Rosijs'koi imperii' na Pravoberezhnij Ukraini (kiniec' XVIII – persha polovyna XIX st.) (Formation of the power institutions of the Russian Empire in the Right-Bank Ukraine (the end of the 18th – the first half of the nineteenth century))', Ternopil', 512 s.

3. Gudyma, V., 2018. 'Shtryhy do portretu kyrylo-mefodii'vcja: malovidomi storinky biografii' T. Shevchenka (za «Zapyskamy Petra Dmytrovycha Selec'kogo») (Strokes to the portrait of the Cyril and Methodius: little-known pages of T. Shevchenko's biography (for "Notes from Peter Dmitrievich Seletsky»)), *Istoriografichni doslidzhennja v Ukraini: zbirnyk naukovykh prac'*, №28, s.161–181.

4. 'Derzhavnyj arhiv Kyi'vs'koi oblasti', F.1, Op.315, Spr.250, 37 ark.

5. Zheliznjak, V., 2012. 'Osoblyvosti vzajemovidnosyn dvorjans'kogo zibrannya ta gubernatora u Volyns'kij gubernii' kincja XVIII – pochatku XIX st. (Features of the relations of the noble assembly and the governor in the Volyn province of the late XVIII – early nineteenth century)', *Ukrai'na–Jevropa–Svit: mizhnar. zb. nauk. prac'. Ser. Istorija, mizhnarodni vidnosyny*, Vyp.10, s.438–442.

6. Koval'chuk, M. 'Ljutneva revoljucija 1917 r. u Kyjevi (The February Revolution of 1917 in Kyiv)', *Zbirnyk naukovykh prac' NDIU*, T.21, s.207–217.

7. Koljada, I., 2013. 'Tymofij Floryns'kyj – impers'kyj antyukrai'nofil's'kyj intelektual'cenzor (Tymofij Florinsky – imperial anti-Ukrainianophilic intellectual censor)', *Problemy istorii' Ukrainy XIX – pochatku XX st.*, №22, s.413–424.

8. Koljada, I., 2012. 'Cenzurna polityka rosijs'kogo samodержавstva v «ukrai'ns'komu pytanni» (do istorii' vidnosyn M. Kocjubyns'kogo z organamy cenzury) (Censorship policy of Russian autocracy in the "Ukrainian question" (to the history of M. Kotsiubynsky's relations with the bodies of censorship)', *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal*, №2, s.58–72.

9. Koljada, I., Koljada, Ju., Gudyma, V., 2018. 'Jak Taras Shevchenko ne stav libretystom: malovidomi storinky biografii' Kobzarja (As Taras Shevchenko did not become a librettist: the little-known pages of Kobzar's biography)', *Istorija v ridnij shkoli*, №4, s.31–36.

10. Markevych, O., 2012. 'Volyns'kyj gubernator i general-gubernator u vzajemodii' ta protyrychchjah (kinec' XVIII – persha polovyna XIX st.) (Volyn governor and governor-general in interaction and contradictions (the end of the XVIII – first half of the nineteenth century))', *Gurzhi'vs'ki istorychni chytannja: [zb. nauk. pr.]. Vyp.5 / NAN Ukrainy, In-t istorii' Ukrainy NAN Ukrainy, ChNU im. B. Hmel'nyc'kogo, Cherkasy: Vydavnytvo ChNU im. B. Hmel'nyc'kogo*, s.201–204.

11. Markevych, O., 2011. 'Fenomen M. I. Komburleja abo hronika pravlinnja volyns'kogo gubernatora (The phenomenon of M. I. Comburley or the Chronicle of the Volyn governor's reign)', *Problemy istorii' Ukrainy XIX – pochatku XX st.*, Vyp.19, s.59–72.

12. Nikolajchuk, D., 2016. 'Kyj'vs'kyj cyvil'nyj gubernator P. Gesse ta T. Shevchenko: do istorii' vzajemyn (Kiev Civilian Governor P. Hesse and T. Shevchenko: to the history of relations)', *Visnyk agrarnoi' istorii'*, №15, s.17–28.

13. Nikolajchuk, D., 2017. 'Kyj'vs'kyj cyvil'nyj gubernator u systemi rosijs'kogo impers'kogo upravlinnja v Ukraini (1860-ti – 1917 rr.) (Kyiv Civilian Governor in the System of Russian Imperial Government in Ukraine (1860s – 1917))', *Visnyk agrarnoi' istorii'*, №21–22, s.48–63.

14. Nikolajchuk, D., 2017. 'Socioprofesijnyj portret kyj'vs'kyh cyvil'nyh gubernatoriv (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) (Socio-professional portrait of Kiev civilian governors (second half of the XIX – early twentieth century))', *Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac' / gol. red. V. M. Vashkevych, K.: «Vydavnytvo «Gileja»*, Vyp.124 (9), s.20–25.

15. 'Russkij biograficheskij slovar': v 20 t. T.7: Evgenij – Ishhenko (Russian Biographical Dictionary: 20 t. T.7: Evgenij – Ishchenko)', 1999, Sost. P. Kallinikov, I. Korneeva, M.: *TERRA–Knizhnyj klub*, 544 s.

16. 'Russkoe zarubez'e vo Francii: 1919–2000: Biograficheskij slovar': V trjoh tomah (Russian Abroad in France: 1919–2000: Biographical Dictionary: In three volumes)', 2008, Pod obshej red. L. Mnuhina, M. Avriľ, V. Losskoj, M.: *Nauka: Dom–muzej Mariny Cvetaevoj*, T.1. A–K, 796 s.

17. Skrypnyk, A., 2004. 'Podil's'kyj gubernator O. O. Ejler. Sproba istorichnogo analizu jogo dijalt'nosti (Podolsky governor O. Euler. Attempt of historical analysis of its activity)', *Problemy istorii' Ukrainy XIX – pochatku XX st.*, K.: *Iyd–vo Instytutu istorii' Ukrainy NANU*, Vyp.VII, s.247–256.

18. 'Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. Kyjevi (Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv)', F.848, Op.1, Spr.7, 4 ark.

19. Tam samo (Ibid), Spr.27, 8 ark.

20. Shandra, V., 2005. 'General-gubernatorstva v Ukraini: XIX – poch. XX st. (Governor-General in Ukraine: XIX – beg. XX century)', K.: *Instytut istorii' Ukrainy*, 427 s.

21. Shandra, V., 2013. 'Dolannja kadrovogo deficytu pid chas liberal'nyh reform 1860–1870–h rr.: osoblyvosti ukrai'ns'kyh g'ubernij Rosijs'koi imperii' (Overcoming the personnel shortage during the liberal reforms of the 1860–1870's: the peculiarities of the Ukrainian guberniy Russian empire)', *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal*, K.: *TOV «Imeks–LTD»*, №6, s.92–111.

22. Shilov, D., 2001. 'Gosudarstvennye dejateli Rossijskoj imperii. Glavy vysshih i central'nyh uchrezhdenij. 1802–1917 gg. Biograficheskij spravochnik (Statesmen of the Russian Empire. Heads of higher and central institutions. 1802–1917 years. Biographical reference book)', SPb., 830 s.

Koliada I., Doctor of History, Professor, Faculty of Historical Education, National Pedagogical University Drahomanov (Ukraine, Kyiv), kolyada.i.a.1968@gmail.com

Zhilinkova I., Doctor of History, Professor, Faculty of Ukrainian Philology and Literature Malyska, National Pedagogical University Drahomanov (Ukraine, Kyiv), kolyada.i.a.1968@gmail.com

Kyiv Civilian Governor O. M. Ignatiev during the First World War (1915–1917): a historical portrait

In the article in the context of the problems of research in contemporary Ukrainian historiography about the functioning of imperial local authorities in the Ukrainian provinces within the Russian Empire and the role of senior officials, representatives of the imperial authorities in fulfilling their tasks of domestic policy, the stages of the life path and career of the last Kyiv were illuminated and analyzed. Civilian Governor O. M. Ignatiev, whose stay in power fell during the First World War and the beginning of the deployment of the Ukrainian nation no democratic revolution. For the first time, the authors reveal the process of transferring power from tsarist dignitaries to power bodies in Ukraine, which interrupted power after the fall of autocracy in Russia.

Keywords: regionalism, imperial administration, Kyiv civil governor, Kyiv province, Kyiv province zemstvo executive, revolutionary power, administrative activity.

* * *

УДК 94:161.201.03(=161.2)(092)«1917/1932»

Марченко А. І.,
аспірант, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), marko001@ukr.net

М. Шаповал у боротьбі за збереження української національної ідентичності та відродження державності

Досліджується роль М. Шаповала, як одного із співавторів IV Універсалу, міністра земельних справ при Директорії, вченого, громадського діяча, який мав значний вплив на розбудову української соборності та державності під час революційних подій.

Ключові слова: М. Шаповал, вчений, нація, національна ідея, соборність, держава, еміграція, Центральна рада, УНР, Директорія.

Автором, у процесі підготовки даного дослідження, були опрацьовані архівні джерела, різні наукові праці М. Шаповала. Серед вітчизняних вчених, які вивчали дану проблему, варто виокремити: Н. Миронець, В. Ф. Солдатенко, О. Чумаченко, В. Терещенко, та багато ін., але саме роль М. Шаповала в збереженні української національної ідентичності потребує більш ґрунтовних досліджень.

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати творчий доробок вченого присвячений національним та соціологічним питанням, дослідити вплив ідей громадського діяча на інші покоління та визначити роль особи М. Шаповала у розбудові української державності в революційну добу.